

Begrip

moslims

christenen

No. 69 mrt/april 1984

abt. per jaar f. 16,-

Losse nrs. f.4,- incl.p.

Giro 4300211 t.n.v.

Cura Migratorum-Begrip

MET MOSLIMS GETUIGEN

IN EEN

GESECCULARISEERD EUROPA

"Begrip"

Luybenstraat 17

5211 BR Den Bosch

Tel.: 073 - 145159

Christenen en moslims leven bijna overal in Europa naast elkaar. In de geïndustrialiseerde landen van West Europa mag de moslimbevolking dan van recente datum zijn en voornamelijk bestaan uit migranten-werknemers, in Oost Europa zijn de moslimgemeenschappen talrijk en sinds lang stevig geworteld. De Konferentie van Europese Kerken heeft van 5-10 maart een tweede consultatie gehad over dit onderwerp. Hoe kan het contact met de islam de kerken opwekken om zich zelf anders te gaan zien? Welke opdracht hebben de kerken m.b.t. hun moslimnaasten? Hoe kunnen we theologisch over de islam spreken? Hoe kunnen christenen en moslims hun geloof uitoefenen in een gesecculariseerde maatschappij en een betere verstandhouding bevorderen om samen te leven in gerechtigheid en vrede? Dit zijn slechts enkele van de onderwerpen die ter sprake kwamen en terug te vinden zijn in dit nummer, dat tot stand is gekomen dank zij de medewerking van alle Nederlandse deelnemers. Na een korte voorgeschiedenis volgt een ooggetuigenverslag van de bijeenkomst, waarna de voornaamste passages uit de groepsrapporten worden geciteerd. Een viertal impressies verwoordt ten slotte een meer persoonlijke visie of een bijzondere invalshoek. De theologische problemen staan niet los van de huidige maatschappelijke situatie, die christenen en moslims samen delen. Samen zijn we verantwoordelijk voor de wereld en zijn toekomst. Moge de vrijmoedige en openhartige sfeer van dit congres ook onze relaties met moslims in Nederland kenmerken en moge de teksten en woorden van deze consultatie worden omgezet in daden van verzoening en gerechtigheid.

Namens de congressisten

P.Reesink

Voorgeschiedenis van St.Pölten, door iemand die het meemaakte.

De KEK (= Konferentie van Europese Kerken met haar hoofdkwartier in Genève) consultatie over "Getuigen van God in een gesecculariseerd Europa" werd in februari 1978 voorafgegaan door een eerste treffen eveneens in Oostenrijk en wel te Salzburg. Het thema was toen: Kerk en Moslimse presentie in Europa. Omdat de KEK toen nog niet over haar eigen islam commissie beschikte verleenden de Europese Liaison commissie van het "Islam in Afrika Projekt" en de afdeling dialoog van de Wereldraad van Kerken in de persoon van Dr. John Taylor hand en span diensten bij de organisatie. Ook van R.K.-zijde werd aan de voorbereiding deelgenomen. Als gevolg daarvan was de R.K.Kerk goed vertegenwoordigd. In november 1976 had het secretariaat voor niet-Christenen te Rome zelf een consultatie gehouden met nog geen twintig deelnemers waaronder één moslim, in Mödling, Oostenrijk, over de islam in Europa. Dit leidde echter niet tot de formering van een R.K. islamcommissie op Europees niveau. Wel ontmoeten de R.K. islamologen elkaar regelmatig, maar niet in een officiële structuur. Het aantal deelnemers in Salzburg was evenals in St.Pölten ongeveer tachtig. Beide keren waren moslims aanwezig. Maar in St.Pölten waren evangelikale organisaties en zendingen niet als zodanig present.

De evangelikale christenen onder de deelnemers waren door hun kerken afgevaardigd. In St.Pölten werd vergeleken met Salzburg minder tijd gestoken in wederzijdse informatie over de situatie in allerlei landen. Wie het voorbereidend materiaal goed had gelezen had daar ook geen behoefte aan. Het belangrijkste verschil wat de voorbereiding betreft, was dat in Salzburg, anders dan in St.Pölten, de vier discussiegroepen zonder noemenswaardige instructie aan het werk moesten gaan. Dit leidde in groep 1., die zich bezig hield met "Christelijke theologische perspectieven in de relaties met moslims" tot een hevige polarisatie en een lege pagina in het officiële verslag van de conferentie. Een poging van een achttal deelnemers om in deze leemte nog te voorzien door een theologische verklaring in zeven punten werd door de meeste deelnemers niet overgenomen.

Deze lege pagina was het uitgangspunt voor de agenda van St.Pölten !

Ondanks de theologische impasse waarmee Salzburg eindigde werd toch duidelijk afgesproken dat onze moslim naasten niet het slachtoffer mochten worden van ons christelijk falen bij het zoeken naar een theologische consensus. Aan het slot van de consultatie werd een motie aangenomen waarin de KEK dringend werd verzocht om een "follow up".

In juni van hetzelfde jaar, 1978, na de vergadering van het bestuur van de KEK vroeg de algemeen secretaris Dr.G.G.Williams mij, tijdens een bezoek aan

Nederland, of ik bereid was secretaris te worden van een te vormen "Consultative Committee on Islam in Europe". Na toestemming te hebben verkregen van de Gereformeerde Kerken vond in november 1978 door het presidium van de KEK, tijdens haar vergadering te Warschau, de benoeming plaats. Bijna heel 1979 werd besteed aan het zoeken van leden en adviseurs voor de commissie. Ook moesten fondsen worden gevonden. Dat viel niet mee ! Van 18-25 oktober 1979, tijdens de achtste assemblee van de KEK op Kreta, werd het mandaat van de commissie geformuleerd en officieel aanvaard. In maart 1980 kwamen we voor het eerst bijeen in Frankfurt als gast van de Duitse Evangelische Kerk. Reeds in november 1978 had het concilie van Europese bisschoppen conferenties (de CCEE) de bekende Franse islamkenner Witte Pater Michel Lelong aangewezen als haar vertegenwoordiger in de commissie. De Russisch Orthodoxe Kerk vaardigde aartsbisschop Germogen af, maar laatstgenoemde stierf vlak voor de eerste vergadering.

Momenteel is de historicus archimandriet Augustin Nikitin uit Leningrad lid van de commissie. Hij schreef diverse artikelen over de islam in Tsaristisch Rusland en de Sovjet Unie (cf. Begrip No. 58). Onze eerste voorzitter was bisschop David Brown uit Guilford, Engeland. David Brown schreef veel over de islam en andere religies. Na zijn plotselinge dood op 13 juli 1982 werd het voorzitterschap overgenomen door Oberkirchenrat Michael Mildenerger uit Duitsland.

Om zo veel mogelijk kerken in West- en Oost-Europa voor het werk van de commissie te interesseren vergaderde de commissie telkens in een ander land. Ook stimuleerden we het organiseren van regionale conferenties, consultaties en spreektoernées. Al samenwerkend ontstond er in Europa geleidelijk een netwerk van geëngageerde personen en verantwoordelijke instanties.

Steeds meer kerken stelden functionarissen aan om zich met de islam en met moslims bezig te houden. Waar men geen geld had mensen te benoemen, gingen commissies aan het werk.

Het tweede middel dat we gebruikten om ons mandaat uit te voeren was om in samenwerking met andere organisaties, die op dit terrein bezig zijn, publikaties voor te bereiden. Ik noem er drie.

1. Een bibliografie van Engelse, Franse en Duitse publikaties over relaties tussen Christenen en Moslims.
2. Ter voorbereiding van de consultatie, maar ook bedoeld voor anderen, stelde de commissie, na het rapport van Salzburg een tweede boekje samen: The Churches and Islam in Europe (II), ook vertaald in het Frans en Duits.
3. In nauwe samenwerking met de islamcommissie van de Churches Committee on

Migrant Workers werd gewerkt aan een boek dat in het Nederlands verscheen onder de titel: Christenen en Moslims in gesprek. Een handreiking, Baarn, Ten Have 1982. f. 13,50, onder redactie van ondergetekende.

Ook het organiseren van een Europese consultatie behoorde tot ons mandaat.

Doelstelling bereikt ?

Een van de doelstellingen die de commissie had bij het organiseren van de consultatie in St.Pölten was het bereiken van een theologische consensus. Die consensus bestond reeds in de voorbereidingsgroep. Ze bleek ook uit de stukken die Lelong, Nielsen, Mildemberger en ondergetekende schreven ter voorbereiding van de discussiegroepen en in het materiaal dat diende als achtergrond informatie. Naar mijn bescheiden mening kan men die ook ontdekken in de rapportage van de vier groepen. (Zie blz. 9 - 15)

J.Slomp.

VERLOOP EN INHOUD VAN DE CONFERENTIE, gezien door een deelnemster.

Als christelijke theologen en leken van heel verschillende huize samen met moslims een conferentie houden over "getuigen van God in een gesecculariseerd Europa", lopen ze verschillende risico's. Op de eerste plaats ligt dat al zeer gevoelig bij zo'n omstreden onderwerp als secularisatie. Bij wat dieper doorspitten zullen er al gauw grote verschillen in houding en opvatting blijken te bestaan zowel tussen christenen en moslims als tussen christenen onderling. Bij je eigen meningsvorming maakt het nogal wat uit of je christen dan wel moslim bent, jong of oud, Grieks-orthodox of hervormd, man of vrouw. Op zo'n conferentie kunnen dan ook de standpunten onherroepelijk uit elkaar gaan liggen. Een derde mogelijkheid is natuurlijk, dat er over het probleem zo globaal en oppervlakkig wordt gepraat, dat iedereen zich er wel min of meer in kan vinden.

Op de conferentie in St.Pölten is dit alles niet gebeurd. Toch was het soms heel moeilijk voor mensen om elkaar te vinden. Het verschil lag voor de christenen vaak niet zozeer in de theorie, maar in de praktijk: op wat voor manier ben je in en buiten de kerk bezig met moslims: is het als geëngageerde leek, die zich inzet voor de sociale en culturele problemen van een moslimse minderheid in zijn/haar land ? Of ben je een theoloog, die al jaren in het Midden-Oosten heeft gewerkt en aan den lijve heeft ondervonden, wat het is om christelijke minderheid te zijn in een islamitisch land ?

Naast deze beide posities waren nog verschillende andere denkbaar. Dankzij de opzet van de conferentie (er werd, na een aantal lezingen met name op de

eerste werkdag, voornamelijk in kleine groepen gewerkt) bleek het toch mogelijk, om goed contact te krijgen met een aantal mensen.

PLURALE SAMENLEVING.

Het framework voor dit groepenwerk was in een document vooraf gegeven. Hier stond o.m., dat we in Europa als christenen en moslims in een gesecculariseerde wereld moeten leven, wat ook inhoudt, dat onze samenleving een plurale is, d.w.z. dat niet één bepaalde levensovertuiging of één bepaald geloof domineert. Wat betekent dit gegeven voor christelijke en moslimse gemeenschappen ?

Sociale, culturele en politieke structuren zijn een essentiële component in de relatie moslims-christenen. Een onderdeel daarvan is onder andere het meerderheids-minderheidsprobleem: hoe beïnvloeden machtsverhoudingen de religieuze en culturele relaties ? In West-Europa behoren de meeste christenen tot de meerderheid, de meeste moslims tot de minderheid van de bevolking; in de meeste Oost-Europese landen behoren beide godsdiensten tot de minderheid; hoe bepaalt dat hun onderlinge verhouding ?

Een ander probleem, wat daarmee samenhangt, is dat van integratie versus identiteit: hoe kunnen we als groepen met een heel verschillende religieuze - culturele achtergrond komen tot een minimale consensus over normen en waarden ? Waar liggen de grenzen van onze tolerantie ten opzichte van elkaar ?

Zowel christenen als moslims hebben de roeping van hun God te getuigen. Hoe kunnen we dat doen in een gesecculariseerde samenleving ? Hoe moeten christenen in Europa tegenover hun moslimse burens getuigen van het evangelie van Jezus Christus ?

In dit voorgegeven raamwerk gingen we, verdeeld over 4 verschillende groepen, aan de slag.

LEZINGEN IN FRANS, DUIJS EN ENGELS.

Voordat de conferentie werd opgesplitst, konden we echter nog naar een aantal lezingen luisteren, die plenair werden gehouden. Dankzij de uitstekende service van het Bildungshaus Sankt Hyppolit, waar we te gast waren, en de goede voorbereidingen van het centrale comité van de KEK, waren we van doorlopende vertalingen in het Frans, Duits en Engels voorzien. Dat kwam al meteen op de eerste lezingendag goed van pas, omdat de eerste lezing in het Frans, de tweede in het Engels en de derde in het Duits was.

De Franse islamoloog prof. Rodinson, die met zijn lezing de spits afbeet, kon ons om te beginnen meedelen, dat hij noch moslim, noch christen was, maar een agnosticus van Joodse afkomst. Het was dan ook niet te verwonderen dat hij

over het geheel genomen een fan was van onze gesecculariseerde samenleving. Hij gaf aan, hoe secularisering van onze samenleving tot meer vrijheid en openheid had geleid. Secularisatie vormt een uitdaging voor alle godsdiensten, omdat het dogma's alleen als theorieën ziet, hypothesen, die in principe onbewijsbaar zijn. Vooral op het gebied van de ethiek worden de religies uitgedaagd: - de mensen leiden geen beter leven doordat ze een religie aanhangen.

- religies steunen allerlei systemen van onderdrukking.
- ook mensen zonder religie leiden vaak een goed leven.

Het nut van religie voor de moraal is dus twijfelachtig.

De religies vormen op hun beurt echter ook een uitdaging voor de secularisatie. De secularisatie geeft geen antwoord op de laatste en diepste vragen.

Een volgende lezing, van de Schotse prof. Sutherland, moest door iemand anders worden voorgelezen, omdat de heer Sutherland zelf niet aanwezig kon zijn. Hij zag als één van de grootste problemen van het christendom in de gesecculariseerde wereld, dat de kerk geen gelijke pas heeft gehouden in haar scholing en training van gemeenteleden met de algemene scholing van hen als burgers, die de laatste honderd jaar enorm is verbeterd. Zo is er een enorme kloof ontstaan tussen theologen en leken. Daarbij komt nog dat theologen vaak teveel uitgaan van bepaalde dogmatische concepties van het geloof, en te weinig van hun eigen ervaring als mens. Op deze manier wordt de kloof tussen theologen en leken steeds groter. De vragen, die "gesecculariseerde" mensen aan de kerk stellen, zijn niet nieuw; ze zijn er de eeuwen door geweest. De secularisatie heeft alleen maar de twijfels en het cynisme, die altijd al door enkelingen werden gekoesterd over het geloof, gedemocratiseerd.

In een derde lezing ging de Oost-Duitse theoloog Krötke erop in, wat leven in een gesecculariseerde samenleving betekent voor christenen in het Oostblok. Hij wees erop, dat secularisatie iets is, wat met de Joods-christelijke traditie gegeven is: immers, al in het Oude Testament wordt de wereld van de Baäls en de Astartes door de God van Israël ontgoddelijkt. De huidige secularisatie gaat echter verder dan de ontkenning van een mythisch wereldbeeld: het pretendeert op alle menselijke vragen, inclusief de laatste en diepste, een antwoord te geven, m.a.w. een pseudoreligie te zijn. Hiertegen protesteert het christendom. Even gevaarlijk als een dergelijke secularisatie is het soort christendom dat met godsbewijzen werkt, door het bestaan van God te willen bewijzen uit een "religieuze behoefte" van de mens. Mensen kunnen schijnbaar ook een gelukkig en nuttig leven leiden zonder dat ze God ontmoeten, dus een "religieuze behoefte" is moeilijk aan te tonen.

De God van de bijbel is een God, die zich niet opdringt aan mensen, die de mensen volledige vrijheid laat om mens te zijn.

ISLAM IN EUROPA EN SECULARISATIE.

Uit de drie lezingen wordt wel duidelijk, dat men met het thema "getuigen van God in een gesecculariseerd Europa" totaal verschillende kanten uitkan. De laatste lezing, die op de volgende dag plaatsvond, liet ons zien, dat ook moslims lang niet eenstemmig zijn in hun waardering van het fenomeen "secularisatie". Deze lezing werd gegeven door Dr. Smail Balic, een moslim van Joegoslavische afkomst. De Joegoslavische moslims zijn al meer dan 300 jaar volledig geïntegreerd in de Joegoslavische samenleving. Ze spreken dezelfde taal en hebben recht op een eigen status als "ethnische natie" evenals de vier andere "naties". Wellicht zouden gemeenschappen als die van de Joegoslavische moslims een voortrekkersrol kunnen vervullen voor andere moslims, die korter in Europa wonen.

Mr. Balic gaf aan, dat de secularisatie moslims terug bracht "naar de bronnen", d.w.z. de Koran. Dat betekent, dat men niet koppig moet blijven vasthouden aan allerlei later in de islamitische maatschappij ingeslopen gebruiken, onder het voorwendsel dat het "islamitisch" zouden zijn. Uiteraard past ons respect voor de traditie, zoals die bijv. is neergelegd in de oude boeken met hadiths, woorden en voorvallen uit het leven van de Profeet. Maar dat respect moet er een zijn voor de geest en niet voor de letter van allerlei voorschriften. Het taai vasthouden aan tradities remt de ontwikkeling en participatie van de moslingemeenschap in Europa. Een andere rem is de gedachte, dat voor de islam godsdienst en staat een eenheid vormen en dat de islam politieke macht behoeft. Juist in Europa kunnen moslims, zoals ze in de oudere moslingemeenschappen van Joegoslavië al meer dan een eeuw doen, zich toeleggen op geloof, dogma, moraal en rituele verplichtingen. Zo kan de godsdienst zich dus in de diaspora loskoppelen van de staat.

De islam kent geen sacramenten, priesters, "kerkelijk" huwelijk, excommunicatie. Ze heeft een natuurlijke benadering van seksualiteit, een positieve houding t.o.v. wetenschap en kennis en een lange traditie van religieuze tolerantie. De islam past dus uitstekend in een gesecculariseerde samenleving.

Deze lezing riep bij een aantal van de aanwezige moslims enige vragen en discussies op. Was het wel mogelijk om zo over de traditie (sunna) van de Profeet te spreken? Gaf deze lezing een representatief beeld van de houding van de moslims in Europa tegenover secularisatie? Het debat dat volgde deed veel christenen denken aan soortgelijke discussies in hun eigen kerken over

de waarde van geloofstradities en de waardering van de moderne, gesecculariseerde maatschappij. Heel duidelijk werd op sommige momenten van de conferentie gevoeld, dat secularisatie voor beide groepen, moslims en christenen, een uitdaging vormt, waar we nog geen eenstemmig antwoord op hebben gevonden. Maar, los van de uitdaging die secularisatie voor moslims én christenen vormt, zijn ook islam en christendom een uitdaging voor elkaar. Daarom was het nodig, om ook daarover te spreken. Dit werd gedaan in de eerste twee groepen. (cf. Groep I pag. 9 , Groep II pag. 9)

Naast de uitdaging, wie we als christenen en moslims voor elkaar vormen, werd er in de groepen III (cf. pag.12) en IV (cf. pag.13) ook gesproken over de uitdaging, die de gesecculariseerde samenleving voor ons beider gemeenschappen vormt.

Aan het doorspreken van al deze thema's werd, zoals ik in het begin al schreef, gewerkt door een zeer divers gezelschap. Broederschap en zusterschap beleven op een internationale conferentie valt niet mee. Iedereen had het verschrikkelijk druk, afzonderlijk of in groepjes, om het strakke schema, waarin de dag verdeeld was, af te werken. Er waren gespreksgroepjes, verslagcommissies, groepen die de middag-diensten elke avond in de kapel hielpen voorbereiden, voorzitters, secretarissen ... Toch lukte het de mensen nog om echt met elkaar in gesprek te komen, van elkaar te leren en naar elkaar te luisteren. De strakke schema's en vele groepjes leken een hinderpaal voor dergelijke contacten, maar ze hadden één groot voordeel: doordat je noodgedwongen, door een van bovenaf opgelegd schema met mensen in je groep moest praten, kwam je mensen tegen, die je op het eerste gezicht niet zelf zou hebben uitgekozen om mee in gesprek te raken. Mensen uit heel andere kerken, richtingen en landen, waar je soms eerst een beetje vreemd tegenover stond. De eerste dag voelde ik dan ook een sfeer van onwennigheid, soms zelfs wantrouwen, in mijn groepje. Maar gaandeweg leerden we echt goed naar elkaar te luisteren. We zijn begonnen, elkaar verhalen te vertellen over onze ervaringen. En dat is altijd een veel betere manier om over te brengen, waarom je een bepaalde overtuiging hebt, dan het poneren van stelregels. Desondanks bleef het soms moeilijk. Met name was het moeilijk voor theologen en leken, om elkaars achtergronden en manier van uitdrukken te begrijpen. Opmerkelijk vond ik, dat het merendeel van de aanwezige leken (±15) vrouwen waren en van de 10 vrouwen waren er 9 leken. Over het algemeen waren de leken (en dus bijna alle vrouwen) uitgenodigd, omdat ze op het praktische vlak contact hadden met moslims: ze zijn betrokken bij de opvang van moslimse vrouwen en jeugd, voeren actie voor betere leefomstandigheden of tegen discriminatie, geven onderwijs aan moslimse kinderen enz.

De volgende conferentie (cf. het vrouwenvoorstel pag.17) zal dan ook meer uitgaan van concrete problemen, die moslims in Europa ondervinden. Volgens mij zouden er op zo'n meer praktisch gerichte conferentie pas echt spannende dingen gebeuren. Het is dan ook te hopen, dat die niet weer 5 jaar op zich laat wachten !

Gé Spielman.

CITATEN UIT DE GROEPSRAPPORTEN

Groep 1: Hoe daagt de Islam het beeld uit, dat we van onszelf hebben als christenen ?

De inhoud van dit rapport komt ter sprake op pag.15 , EEN UITNODIGING AAN CHRISTENEN.

Groep 2: Hoe verstaan wij als christenen de islam in theologisch opzicht ?

... In het verleden was er een tendens om de theologische verschillen tussen christelijke en moslimse tradities te benadrukken. Bij nader onderzoek echter bleken deze verschillen meer versterkt door economische, politieke en sociale belangen, dan door theologische. Heden ten dage trachten christenen en moslims een meer objectief begrip voor elkaar op te brengen zonder hun eigen identiteit te ontkennen. Tijdens dit proces ontdekken zij een grotere eenheid van gemeenschappelijke belangen binnen het kader van een steeds meer geseculariseerde wereld. Deze situatie vraagt om een zeer zorgvuldig en geduldig theologisch nadenken en onderscheidingsvermogen waarbij de deelnemers trouw blijven aan hun eigen traditie en toch respect tonen voor de traditie van de ander, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de volgende verzen:

"Wees steeds bereid iedereen van antwoord te dienen die tekst en uitleg vraagt van de hoop die in u leeft, met bescheidenheid en respect... (1 Petr. 3;15)
en

"O, lieden van de Schrift, komt tot een woord, dat gelijk is tussen ons en u, dat wij geen ander dienen dan Allah, en dat wij Hem niets tot genoot geven, ... (Koran 3: 57 - 64).

... Om dit proces van grondige studie van overeenkomsten en verschillen te beginnen kwam de groep overeen de volgende punten onder de loupe te nemen.

1. WERKT DE HEILIGE GEEST IN DE ISLAM ?

Wij erkennen dat contacten met moslims hun respect, diepe oprechtheid en trouw aan God onthullen. Dit heeft geleid tot de erkenning dat al wat goed, waar en dierbaar is in de islam het werk van God is. Sommige christenen erkennen zelfs

dat het God, de Heilige Geest is, die achter de grenzen van de zichtbare kerk werkzaam is onder de moslims en vruchten voortbrengt van de Geest:

*"liefde, blijdschap, vrede, geduld, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zacht-
heid en ingetogenheid ..."* (Gal. 5: 22-23)

Omdat het verheerlijken van Christus een van de voornaamste functies is van de Heilige Geest, kan de Geest gebruik maken van bepaalde verwijzingen in de Koran naar Jezus.

Vooroordelen, laster en verdraaiingen met betrekking tot het geloof van de islam zijn de volgelingen van Christus onwaardig. De Geest van God is een Geest van waarheid, die leidt tot zelfcritiek, niet tot eigendunk. We bekennen dat een verkeerde voorstelling van zaken aangaande de islam - wat zeer pijnlijk is voor de moslims - getuigt van een onchristelijke geest van wantrouwen, want: *"God heeft ons niet een geest geschonken van vreesachtigheid, maar een geest van liefde en bezonnenheid"*. (2 Tim. 1:7).

2. KAN EEN MOSLIM ALS MOSLIM GERED WORDEN ?

Als christenen geloven wij dat ofschoon de hele mensheid gezondigd heeft en niet beantwoordt aan de glorie van God (Rom. 3:23) God redding biedt aan allen die dit aannemen op basis van het verlossingswerk van Christus.

Tegelijkertijd kan geen enkele christen zich God's voorrecht aanmatigen om een uitspraak te doen over de uiteindelijke bestemming van wie dan ook van Zijn schepselen.

3. IS HET GOD'S WIL DAT ELKE MOSLIM CHRISTEN WORDT ?

Als christenen hebben we de opdracht alles te verkondigen wat Jezus ons heeft verteld over zichzelf, met inbegrip van Zijn eigen zending als dienaar van God, die: *"gehoorzaam tot de dood, zelfs tot de dood op het kruis"* is geweest.

(Fil. 2:8). Als christenen getuigen van Christus in woord en daad, als dit gedaan wordt met vol respect voor moslims en hun geloof en er geen enkele vorm van psychologische, sociale en economische druk aan te pas komt, zullen moslims die vasthouden aan hun eigen geloof als aan een schat die met anderen gedeeld moet worden, niet verrast of beledigd zijn. Juist zoals Christus zijn Apostelen (Marc.1:17), de rijke jongeling (Luc.18:22) de Samaritaanse vrouw (Joh.4:16) etc. met respect van hun vrijheid uitnodigde om te geloven en hem te volgen, zo ook kunnen christenen, die moslims beminnen en hoogachten, hun moslim-vrienden uitnodigen het christelijk geloof en de christelijke levenswijze te delen.

Toch moeten christenen in Europa, bij alle evangelisatiepogingen, de kwetsbaarheid inzien van moslim-minderheden in Europese landen en bijgevolg de noodzaak om alle methodes te vermijden die uitgelegd kunnen worden als een vorm van

manipulatie of uitbuiting. Christenen erkennen dat moslims hun eigen da'wa organisaties hebben om mensen uit te nodigen tot de islam over te gaan. Van onze kant moet onze eigen evangelisatie getuigen van Christus, gestorven en verrezen, op een manier die het persoonlijk geweten aanspreekt en vormt.

4. IS DE GOD VAN DE MOSLIMS DEZELFDE GOD ALS DIE VAN DE CHRISTENEN ?

Sommige christenen geloven dat de moslims, hoewel onvolledig, dezelfde God aanbidden als zij. "Allah" is altijd de benaming voor "God" geweest bij de meeste Arabisch sprekende christenen. Te beweren dat christenen en moslims verschillende goden aanbidden staat gelijk met veelgodendom of afgodendienst. Theologisch echter kan er slechts één God zijn ofschoon de mensen verschillende vormen van geloof in Hem kunnen hebben.

Het is de verantwoordelijkheid van de christen om met moslims zijn geloof in God, Vader, Zoon en Heilige Geest, te delen op een eerlijke, betekenisvolle en tactvolle manier. Tegelijkertijd is het zijn verantwoordelijkheid te trachten het geloof van de moslim in God te begrijpen.

Bruikbare elementen voor discussie zouden mede moeten bevatten: nadenken over het bijbelse Godsbegrip *"vol erbarming en genadig, zwaar lijdend en vol genade en waarheid"* (Ps.86:15). Veel aspecten van God zijn te vinden in de islamitische geschriften als al-Rahman (de barmhartige), al Rahim (de erbarmmer) en al-Nur (het licht). We moeten erkennen dat dezelfde basisbegrippen, waarnaar wordt verwezen, kunnen leiden tot verschillende interpretaties van een zelfde begrip. Toch erkennen sommige christenen dat hun eigen beleving van God verrijkt is door het luisteren naar de gesprekken van moslim-vrienden, speciaal met betrekking tot de majesteit en de enigheid van God.

5. KUNNEN CHRISTENEN MOHAMMED ALS PROFEET ERKENNEN ?

Een van de christelijke stromingen heeft Mohammed altijd geëerd als een (boete) prediker in dienst van de ene God. Het is liefdeloos en onnodig beledigend hem zo maar te veroordelen als valse profeet of nog erger. Christenen moeten zich altijd Christus' uitdrukkelijk bevel herinneren:

Oordeelt niet opdat gij niet geoordeeld wordt. (Mat. 7:1)

De moslims vereren een opeenvolging van heilige profeten van Adam tot Mohammed, aan wie een onfeilbare boodschap was toevertrouwd. Van de andere kant respecteren christenen de profeten van het oude testament als feilbare maar geïnspireerde boodschappers van boetvaardigheid in dienst van de ene God.

De schrijvers van het nieuwe testament zetten die traditie voort sprekend over *"de geest van profetie"* (Hand. 2:17) die God *"zal uitstorten over alle mensen"* (Hand. 2:17)

Daarom kunnen christenen Mohammed als profeet erkennen, maar slechts binnen

het raam van deze traditie. We moeten ons er echter van verzekeren dat onze moslim-vrienden het subtiele verschil begrijpen tussen deze twee perspectieven, want christenen geloven dat de openbaring komt van iemand die groter is dan alle profeten. *"Deze (Christus) is de afstraling van God's heerlijkheid en het evenbeeld van zijn wezen ... Hij heeft de mensheid gereinigd van haar zonden."* (Hebr. 1:3)

Groep 3: Welke uitdaging betekent de secularisatie voor het christelijk en islamitisch geloof, voor de dienst en voor de getuigenis ? ...

De privatisering van het geloof in God treft op een bijzondere manier het zenuwstelsel van de islam, in de mate dat de uitdrukkingmogelijkheden van het godsdienstige geweten bedenkelijk sterk ingeperkt worden.

We beleven in Europa, dwars door alle generaties heen, een groeiend verlies aan geborgenheid, levenszin en hoop op de toekomst. Vooral de jonge generatie drukt dit duidelijk uit, door uit de gerationaliseerde technische wereld te stappen. Ze is op zoek naar een andere werkelijkheid, die zin geeft aan het bestaan. Zij verlangt naar bindende normen, naar een gemeenschap die te overzien is. Zij wil geaccepteerd worden en zinvol bezig zijn. We zien dat de jeugd de grote gevestigde organisaties de rug toekeert, zowel Kerk als Staat, ofschoon deze organisaties de traditie willen overdragen. De vroomheid van de jeugd zoekt nieuwe wegen buiten de gewone vormen van kerkelijke vroomheid om. In onze Europese gemeenschap laat zich deze hele problematiek concreet in een paar hoofdvragen samenvatten. Uit onze reactie en ons gedrag zal onze geloofwaardigheid als christenen voor de jonge generatie moeten blijken. Deze hoofdvragen gaan over milieu, vrede, bestrijding van hongersnood en armoede, van onderdrukking, uitbuiting en discriminatie en van werkloosheid.

Enkele praktische conclusies:

1. Wij moeten elkaar beter leren kennen, om daardoor vooroordelen weg te werken en een samenleven in vrede te bevorderen.

Daartoe roepen wij op om geëigende ontmoetingsvormen te ontwikkelen zoals bijv. contacten tussen christelijke en moslimse families; uitnodigingen voor gemeenschappelijke feesten; het oprichten van ontmoetingsplaatsen voor vrouwen en kinderen.

2. We staan er op dat de mogelijkheid wordt gegeven om de godsdienst uit te oefenen en ook om religieuze en culturele gebruiken (familiefeesten, gebedsruimten; ritueel slachten; deelname aan de media; begrafenisgebruiken; eigen begraafplaatsen etc.) te handhaven.

3. In alle onderwijsinstituten in het bijzonder die met een christelijk

stempel, moeten moslim-kinderen en jeugdigen in hun godsdienst onderricht worden door bevoegde vertegenwoordigers van hun gemeenschap.

4. Bijzondere aandacht wordt gevraagd voor de situatie van vrouwen in de godsdienstgemeenschap. Daarom stellen wij voor dat een eigen onderzoek wordt ingesteld op dit terrein. Hiertoe biedt de werkgroep een verklaring aan van de vrouwelijke leden van het congres die als uitgangspunt kan dienen.

(cf. pag.17)

Groep 4: Samenleven in gerechtigheid en vrede in een pluriforme samenleving.

Velen van onze broeders en zusters leiden onder overheersing, onderdrukking en manipulaties, zodat hun menselijke waardigheid, geschapen naar God's beeld, wordt ondergraven. Zowel christenen als moslims zijn - direct of indirect - diep betrokken bij dit lijden, als slachtoffer en als schuldige.

Bijbel en Koran benadrukken het recht van de mens om in vrede te leven en gerechtigheid te ervaren. Het leven en de prediking van Christus verkondigen de tussenkomst van God ten gunste van de behoeftigen en onderdrukten.

De geest des Heren is over mij gekomen, omdat Hij mij gezalfd heeft. Hij heeft mij gezonden om aan armen de Blijde Boodschap te brengen, aan gevangenen hun vrijheid bekend te maken en aan blinden, dat zij zullen zien; om verdrukten te laten gaan in vrijheid, om een genadejaar af te kondigen van de Heer. (Luk. 4: 18-19)

De Koran zegt:

O gij, die gelooft, betracht de rechtmatigheid als getuigen voor Allah, zelfs tegen uzelf en de ouders en de nabestaanden. (Koran 4: 135)

ERVARINGEN:

Sinds de bijeenkomst van de KEK in Salzburg in 1978 hebben parochies en medewerkers van de Europese kerken zich in versterkte mate ingelaten met de problemen die door de aanwezigheid van een groot aantal moslimse medeburgers in vele landen van West-Europa waren ontstaan.

De ervaringen van de laatste jaren hebben tot de volgende ontwikkelingen geleid:

- Een meer gedifferentieerde waarneming van de verschillende groepen moslimse medeburgers, hun karakteristieken en problemen. Ook maakt men onderscheid tussen de eerste en tweede generatie en tussen mannen en vrouwen.
- Pogingen om zelfredzaamheid te bevorderen, paternalistische werkmethoden op te geven en betrekkingen op te bouwen tussen partners.
- Informatie en bewustmaking op het niveau van de gemeentelijke en landelijke politiek.
- Informatie aan de eigen parochie om religieuze en racistische vooroordelen weg te nemen.

- Discussies met kerkelijke groepen die hun verantwoordelijkheid voor moslimse medeburgers afwijzen of alleen de mogelijkheid van missie en bekeering zien.
- Gedachten over toekomstperspectieven voor die moslim-medeburgers, die door geringe scholings- en beroepskansen op een bijzondere manier getroffen worden door de economische crisis.
- de erkenning dat de sfeer van discriminatie, waarin de buitenlandse werknemers leven, omstandigheden schept, die vaak tot gewelddaden en criminaliteit leiden.

PARTNERS IN DIENSTBAARHEID.

Als gelovigen zijn we partners in dienstbaarheid aan God's schepping; voor ons is dat concreet gezegd het natuurlijke en menselijke milieu in Europa, waar we van plan zijn samen te leven in vrede. We verwelkomen de komst en aanwezigheid van moslim-gelovigen in ons midden en bidden dat wij samen - door Zijn genade - goede beheerders zullen zijn van alles wat ons is toevertrouwd.

Voor ieder uwer hebben Wij gesteld een gedragsweg en een welgebaand pad. En zo Allah gewild had, zou Hij ulieden gemaakt hebben tot een gemeente, maar Zijn bedoeling is u te beproeven in wat Hij u gegeven heeft. Streeft dan vooraan te zijn in goede daden. Tot Allah is uw terugkeer altezamen; dan zal Hij u vertellen omtrent dat, waarin gij verschilt. (Koran 5:48)

Aanbevelingen aan de Konferentie van Europese Kerken en de nationale Raden van Kerken:

1. Uit de vier groepsrapporten een programma te ontwikkelen voor beter begrip en betere verstandhouding. Suggesties voor acties aan de basis om meer begrip te kweken tussen moslims en christenen (bijv. gezinnen, jeugdclubs) moeten uitgewerkt worden.
2. Ideeën te ontwikkelen met betrekking tot bi-culturele evenementen om onderling begrip te doen groeien, voor een betere verstandhouding, vriendschap en solidariteit (bijv. culturele manifestaties; educatieve films; religieuze feesten en rituelen)
3. Methoden uit te werken (bijv. rollenspel; brainstorming; zoemsessies) voor onderwijzers, imams, geestelijken en adviseurs, vrijwilligers en kerkelijke maatschappelijke werkers, om zowel christenen als moslims er bewust van te maken dat een houding voortkomend uit vooroordeel, discriminatie en/of rascisme geen enkel probleem oplost. Ons samenleven is een opvoedkundige bijdrage aan vrede.
4. Het ontwerpen van artikelen, zowel voor christelijke als moslimse vrouwen,

die aan de basis werken, in hun kerken en moskeeën, hun scholen en bedrijven, hun huis en "zelforganisaties", aan meer begrip, voor de verschillen in geloof, traditie, communicatie en andere uitdrukkingmogelijkheden.

Speciale aandacht moet worden gegeven aan de gemeenschappelijke inspiratie die we hebben uit de Schriften, zowel uit de Bijbel als uit de Koran.

IMPRESSIES VAN DEELNEMERS.

St. Pölten: EEN UITNODIGING AAN CHRISTENEN.

Het was dinsdagmiddag. We hadden als conferentiedeelnemers een doorwrochte lezing beluisterd van Dr. Wolf Krötke, theoloog uit Oost-Berlijn. Hij sprak nauwgezet formulerend over het christelijk getuigenis van God in de gesecculariseerde wereld; en hij dacht daarbij vooral aan de politiek-sociale context waarin hij zelf verkeerde. In de discussie vroeg Dr. Hasan Askari, moslim, werkzaam in Birmingham bij het Studycentre for Muslim-Christian Relations, het woord. Hij wilde een persoonlijke opmerking maken. In de dialoog tussen moslims en christenen - aldus Askari - komt altijd weer het verschil in waardering van Jezus ter sprake. Christenen hechten op een bijzondere wijze aan de man die op Goede Vrijdag door de straten van Jeruzalem liep. Dit behoort ook in onze tijd duidelijk te worden in hun getuigenis. Wat Christenen moeten doen is "kruisdragen" en niet afstandelijke theologische gesprekken houden ("talk theology"). *"Kunnen Christenen een voortgaande Goede Vrijdag laten zien in hun leven?"*

Deze vraag, gesteld op uitnodigende toon door een man die zich een "vriend van de christelijke traditie" noemde, heeft mij tijdens de conferentie bezig gehouden. In gesprekken en discussies was niet direkt te merken in hoeverre de vraag van Askari door anderen was opgevangen. Maar tijdens de plenaire vergaderingen over de rapporten van de werkgroepen werd ik getroffen door een rapport dat reacties begon te geven. Ik bedoel het rapport van groep 1. Deze groep had als taak zich te verdiepen in de vraag wat de ontmoeting met moslims bij ons christenen teweeg brengt. Wat betekent dit voor ons geloven? *"We hebben de roep verstaan om geestelijke grenzen te overschrijden bij onze ontmoeting met moslims, in gebed verzonken op momenten van diep menselijke ervaring"*

Het rapport is doortrokken met verwijzingen naar de Christus van het kruis.

"Voor ons allen is duidelijk dat onze verbondenheid met moslims ons op nieuwe wijze ontvankelijk heeft gemaakt voor de ervaring van de dienende en lijdende Christus. We beseffen dat we zó dagelijks het discipelschap beleven ... In on-

ze zending betreden we het pad van de machteloosheid; we zien dan hoe we gaan in de voetstappen van onze Heer."

Na enkele andere aanduidingen van de deelname aan de nederigheid van Christus volgt een oproep aan plaatselijke kerken en aan christenen om heel hun houding en levensgedrag doordrongen te laten zijn van de gekruisigde en opgestane Heer. "Kruisdragen opent de ogen voor het leed dat veel buitenlanders hebben te verduren omdat het leven in de nieuwe maatschappij een bedreiging vormt voor hun erkende waarden, en hun gezinnen onder grote spanning zet."

En ook: "De weg van het kruis brengt ons als christenen in een aantal situaties er toe om ons in te zetten voor gerechtigheid en recht. Velen van ons zijn actief in de bestrijding van rascisme, in de steun aan mensen die onrechtvaardig uit huis of land worden gezet, en in het aan de kaak stellen van discriminerende wetten en maatregelen."

"Sommige christenen die in de voorste gelederen staan bij getuigenis aan moslims of bezig zijn in dialoog met hen, voelen hun eigen pijn van kruisdrager. We bedoelen de pijn die zij voelen als zij door hun eigen mede-christenen verkeerd verstaan of zelfs verdacht gemaakt worden. We hopen dat christenen die zo reageren zich zullen realiseren wat hun houding teweegbrengt bij hun christen mede-werkers.

Heeft het geloof in de man van Goede Vrijdag daadwerkelijk kracht in het leven van christenen ?

Een aantal van de deelnemers aan St.Pölten, 1984, heeft openlijk uitgesproken hoe zij in de ontmoeting met moslims een uitdieping van eigen geloof ontvangen. En over de proclamatie van het geloof zeiden zij:

"Wij willen heel graag met onze moslimvrienden alles delen wat Christus voor ons betekent. Maar dit kunnen we alleen doen wanneer zij ons uitnodigen en wanneer onze motieven vrij zijn van alle zelfverheerlijking en zelfrechtvaardiging." ...

"Nog een onderwerp dat onze zelfbewustheid uitdaagt is juist de zaak van individuele vrijheden en rechten. De verleiding bestaat dat christenen intolerant reageren op wat de massa-media bieden aan intolerantie aan de kant van de moslims. Zo maken wij onszelf onverzoenlijk of onsympathiek ten aanzien van moslims. Misschien moeten we op deze negatieve manier bij ons zelf de waarden van tolerantie en vrijheid onderzoeken voordat we ze de minderheden in onze maatschappij kunnen doorgeven." ...

"We geloven dat de Heilige Geest sommige christenen leidt bij deze relaties. Door deze verbondenheid met de islam, die op veel plaatsen voorkomt, kan de kerk als geheel binnentreden in dat waarmee God bezig is in Zijn wereld.

Hierdoor kan de kerk bevrijd worden van haar schrikbeelden en de vrijheid van de Geest leren kennen. Die vrijheid zal haar in staat stellen meer volledig te beantwoorden aan de bedoelingen van God."

L.Wieringa.

St.Pölten: EEN UITNODIGING AAN VROUWEN.

Hoewel Nederlandse bezocht ik de consultatie onder de vlag van de World Young Women Christian Association (YWCA). Als enige vrouw uit de St.Pölten-conferentie was ik ook aanwezig geweest op de Salzburg-consultatie in 1978. Dat die consultatie bij mij veel vragen oproep had enerzijds te maken met het nagenoeg afwezig zijn, toendertijd, van vrouwelijke deelnemers (85 mannen en 3 vrouwen) en anderzijds met het feit dat ook de organisatoren hun eerste schreden zetten op het terrein van de ontmoeting tussen christenen en moslims in pan-Europees verband. Die consultatie zou ik daarom willen omschrijven als een voorzichtige eerste verkenning op weg naar een 1984 dialoog. In mijn gesprekken in Nederland gedurende de laatste vijf jaar met moslims en christenen zowel aan de basis als aan de top zag ik in St.Pölten een vervolg op Europees niveau. Ook mocht de conferentie zich met mij verheugen in de aanwezigheid van 10 andere vrouwen, meest leken. Uiteraard zegt dit nog niets van de kwaliteit van de deelnemers en hun inhoudelijke bijdragen.

Op woensdag 7 maart vroeg ik de vrouwen aan elkaar te vertellen op welk niveau zij in hun land werkten in de ontmoeting met moslims (helaas moesten wij constateren dat moslimvrouwen ontbraken), verder wat zij tijdens de conferentie in hun eigen groepsbesprekingen daarvan konden inbrengen en wat zij van Christine Huth (YWCA), Christina Jones (Wereldraad van Kerken) en mij, naar het KEK bestuur toe, verwachtten. Met laatstgenoemde werd op 8 maart ("vrouwendag", naar verluidt) een statement samengesteld dat de KEK oproep:

- a) ernst te maken met de ervaringen van zowel christen- als moslimvrouwen.
- b) binnen twee jaar een conferentie voor te bereiden en te houden waarin expliciet rekening wordt gehouden met de bijdragen van vrouwen binnen de "inter-faith"-ontmoetingen uit landen waar moslim-migrantenvrouwen wonen en werken.
- c) de consultatie - bij de voorbereiding op 50/50% basis van mannen en vrouwen met praktische en theologische deskundigheid op het gebied van de ontmoeting tussen moslims en christenen - ervan uit laten gaan dat religieuze gemeenschappen een zaak is van mannen en vrouwen.

d) Ook geeft het statement aan dat reeds nu gekeken moet worden naar fondswerving.

Het verzoek kwam binnen de eindrapportage omdat het statement integraal in groepsrapport III werd opgenomen en goedgekeurd.

Fr.van Schaik - van Schijndel.

St.Pölten: EEN UITNODIGING OM ZICH GEZAMENLIJK TOT GOD TE BEKEREN.

Namens het Doopsgezind Seminarie mocht ik de consultatie over Christendom en Islam bijwonen. Nu de aandacht van de broederschap voor de pluriforme samenleving wat gewekt is, leek deelname aan dit gesprek zinvol.

De discussies in de groep en verdere contacten met deelnemers waren voor een groot deel nieuw voor me. Het was verwarrend en nu ik er op terug kijk ook verrijkend. Hoe sta je als christen in de dialoog? Wat betekent de moslim-uitdaging voor je geloof? Ik heb wat ontdekt van de rijkdom en variatie bij de moslims. Gevoelens van superioriteit - voor zover ik die had - ben ik kwijtgeraakt. Het is me heel duidelijk geworden dat het specifieke van christen zijn ligt in het kruisdragen, in de dagelijkse ervaring van het discipel zijn. Zeker ook geloof en dankbaarheid dat die weg tot opstanding leidt, maar het perspectief verschuift: je wordt gedwongen langer bij Goede Vrijdag stil te staan. Met dit perspectief ga je kwetsbaar en open het gesprek met de moslim aan.

Ook Islam is een thematisering van het heil. Ook daar waait de Geest, buiten de grenzen van de zichtbare gemeente. Het is God en niet wij, die de bestemming van zijn schepsels bepaalt. Zou het zo zijn, dat er maar één bekering is: die tot God? Ik heb geleerd van de moslims, dat God niet alleen de God van de (westerse) christenen is, maar Hij die hemel en aarde gemaakt heeft. Daar, in het belijden van deze God, ligt de wortel van de verwantschap, die ondanks alle verschillen, in de dagen van ons samenzijn voelbaar was.

Ik heb dat wat ons bindt intenser ervaren dan dat wat ons scheidt. Samen moeten we ons oefenen in overgave aan God. Ik geloof dat die ervaring van verwantschap heel vruchtbaar kan zijn. De vragen van vrede en gerechtigheid komen zo opnieuw aan de orde. En dat nu gefundeerd met tevens de scherpste van onontkoombaarheid. Bewust geworden van gemeenschappelijke zorg en dienst. Iets wat van belang is om door te geven.

Gerke van Hiele.

St.Pölten: EEN UITNODIGING AAN CHRISTENEN OM DE PROFEET MOHAMMED TE ERKENNEN.

Kunnen christenen Mohammed erkennen ? Deze vraag en de beantwoording daarvan zijn steeds hete hangijzers geweest tussen christenen en moslims. Wie de geschiedenis enigszins kent, weet dat in het algemeen, in oost en west, uiterst negatief over Mohammed is gedacht en gesproken... Elementen die steeds terugkeren zijn dat Mohammed een soort bedrieger zou zijn geweest, te veel om vrouwen gaf en geweld gebruikte om zijn religie te stichten en uit te breiden. Zo'n man zou niet kredietwaardig kunnen zijn geweest om een waar profeet te zijn.

Moslims van hun kant hebben een dergelijke houding nooit begrepen omdat zij zelf wel een groot respect hebben voor de figuur van Jezus. Zij verstaan niet waarom christenen niet een soortgelijk respect voor Mohammed zouden kunnen tonen.

In het verleden is wel gebleken hoe onvruchtbaar, ja schadelijk deze aanvallen en aantijgingen aan het adres van Mohammed zijn geweest voor de relatie tussen moslims en christenen. Dat is voor sommige christenen aanleiding geworden om te zeggen dat het maar beter is in het geheel niet over Mohammed te spreken. De gedachte is dan soms dat een christen, met Paulus, niets anders moet willen weten dan "Jezus Christus en dien gekruisigd". Uiteraard is een dergelijke houding verre te prefereren boven de eerstgenoemde. Maar toch blijft het onbevredigend als de christen weigert de door de moslims impliciet of expliciet gestelde vraag: wat denkt u van Mohammed ? te beantwoorden. Het opmerkelijke nu van de bijeenkomst is dat deze wel een antwoord heeft willen geven op deze vraag. (cf. Pag.11 onder 5)

Omdat geluiden dat de islam "een demonische religie" is en Mohammed "een vals profeet" nog steeds in bepaalde christelijke kringen worden gehoord, is het vol betekenis dat deze opening wordt gemaakt voor een diepere waardering en verstaan van Mohammed als profeet.

A.Wessels.

(naar een artikel in Hervormd Nederland d.d. 7.4.84)

RECENTE DOCUMENTATIE.

INFORMATIEMAP van de Interkerkelijke Werkgroep Kerk en Vreemdeling (Den Haag).

In de kerkdiensten, maar ook in diverse weekactiviteiten staat dit jaar het thema "discriminatie" centraal.

Hoe zullen de kerken in hun werk reageren op de toenemende discriminatie van ethnische minderheden ?

Een werkmap over dit thema kan helpen bij de voorbereiding van kerkdiensten, gespreksgroepen etc., maar is ook goed bruikbaar voor persoonlijke oriëntatie. Belangstellenden kunnen deze map aanvragen bij de Oecumenische Werkgroep Multicultureel Samenleven, p/a bureau G.K.S. Groot Hertoginnelaan 45, 2517 EC 's Gravenhage. Tel.: 070 - 452965 of 453702.

INFORMATIE OVER HET ONDERWIJS IN MAROKKO EN TURKIJE.

Een veel voorkomende vraag bij hen die les geven aan kinderen uit Turkije en Marokko is: Hoe ziet het onderwijs in die landen er uit ? Hoe is het georganiseerd ? Wat wordt er onderwezen ? Wat zijn de vervolgmogelijkheden ?

Een (beperkt) antwoord op die vraag wordt gegeven in twee nieuwe publicaties van de Themagroep Anderstaligen van de Landelijke Pedagogische Centra:

HET LAGER ONDERWIJS EN DE ONDERWIJZERSOPLEIDINGEN IN TURKIJE (bestelnr.

1.819.02) L.Evenhuis. HET BEROEPSONDERWIJS IN TURKIJE EN MAROKKO (bestelnr.

1.819.01) L.Evenhuis en Dr.H.Obdeijn. De prijs per brochure is f. 6,- exclusief portokosten. U kunt de boekjes bestellen bij: Katholiek Pedagogisch

Centrum; afd.bestellingen; Postbus 482; 5201 AL; 's Hertogenbosch.

Tel. 073 - 215435.

RECHT VAN DE ISLAM.

Op 2 juli 1982 werd opgericht de Vereniging RIMO tot bestudering van het recht van de islam en het Midden Oosten als samenwerkingsverband van de Rijksuniversiteiten te Groningen, Leiden en Maastricht.

Op 3 juni 1983 werd een eerste symposium georganiseerd te Leiden. Onlangs zijn de teksten daarvan in boekvorm verschenen. Tegen betaling van f. 20,- per exemplaar, incl. verzendkosten, is het boekje te verkrijgen door storting op giro 17.95.264 ten name van Vereniging RIMO te Groningen.

INHOUD:

Internationaal privaatrecht en Islam in Egypte - Prof.dr.mr.J.Brugman.

Aan de hand van twee rechterlijke uitspraken, beide te Cairo, schetst Brugman

de problematiek rond het dualistisch karakter van de rechtspraak in Egypte, het conflict tussen enerzijds een aan Europa ontleend recht en anderzijds het eigen godsdienstige recht, de Shari'ah.

Juridische vragen bij Nederlands-Islamitische huwelijken - Mr.G.R. de Groot.

Een ipr-beschouwing. Als een Nederlandse vrouw met een buitenlandse Islamitische man in het huwelijk treedt, moet de ipr-vraag worden beantwoord of de relatie tussen deze personen door Nederlands recht of door islamitisch recht wordt beheerst. Het Nederlandse ipr laat een rechtskeuze voor toepassing van buitenlands recht toe. Op deze wijze kan het islamitisch recht, meer dan voorheen, doordringen in onze rechtssfeer.

De Shari'ah: ritueel, ethiek en recht op religieuze grondslag - Dr.P.v.Koningsveld.

Met name op het terrein van het familierecht is het in het MO geldende recht afkomstig uit de Shari'ah. Doel van deze bijdrage is de plaats te bepalen die dat gedeelte van het religieus recht inneemt binnen het veel omvattender geheel van de Shari'ah.

Daartoe wordt als uitgangspunt het oeuvre gekozen van de in 1963 overleden Egyptische wetgeleerde en Shaikh oel-Azhar, Mahmoud Shaltout. In tegenstelling tot het terrein van de geloofsleer, het ritueel en de sociale ethiek, blijkt Shaltout op het gebied van het familierecht juist tot weinig of geen veranderingen bereid te zijn.

Implementatie van het recht van de Islam in de Nederlandse wetgeving en jurisprudentie - Mr.drs. F.A. van Bakelen.

Een juridische benadering vanuit de Nederlandsrechtelijke praktijk. De revue passeren o.a. het ritueel slachten overeenkomstig Sura 5,3 van de Koran, de ongekiste teraardebestelling en de financiering van gebedsruimte (moskee), alsmede de juridische status van de imam, de strafrechtprocedure tegen honderden ouders die hun huwbare dochters thuishouden van de Nederlandse scholen.

.....

C. van Leeuwen en J. de Jonge, Onder Dak, Wonen in de Turkse en Arabische wereld, Uitg.Terra,Zutphen en het Tropenmuseum,Amsterdam,z.d.,128 blz. Prijs: f. 19,50.

Het boek handelt over de grote woningnood in de Derde Wereld. Om daar enig zicht op te geven behandelen de auteurs op beeldrijke wijze de situatie in een meer beperkt geografisch gebied nl. Turkije, het Midden Oosten en Noord Afrika. In plaats van een dorre opsomming van allerlei statistisch materiaal hebben ze gekozen voor een illustratieve benadering van verschillende aspecten en oplossingen. Zo worden niet alleen voorbeelden gegeven van de bouw van nieuwe steden

en de invloed van de traditionele dorpsbouwstijlen op de nieuwbouw in de stad, maar wordt er ook aandacht besteed aan problemen van huisvuilverwerking in een stad als Cairo, aan illegale huisvesting en de gevolgen van de moderne woningbouw met haar badkamers, zoals bijv. het verdwijnen van de belangrijke ontmoetingsgelegenheid in de badhuizen.

Gezien de trek van het platteland niet stil is blijven staan bij de stad, maar over de grenzen heen ook naar ons land is gegaan, geeft het boek veel nuttige achtergrondinformatie over landen van herkomst van een groot deel van onze moslimse medeburgers. Het boek sluit nauw aan bij de tentoonstelling die in het Tropenmuseum aan dit onderwerp is gewijd.

J.Th.Rijk.

G.Broekx en Y.Ozüm, Voorlichting over Migranten, Een methodisch werkboek, Bureau Voorlichting Gezondheidszorg Buitenlanders, Bunnik. Tel. 03405-64844, 180 p. Prijs f. 17,50.

Dit boek is bestemd voor diegenen die betrokken zijn bij voorlichting over migranten. Het doel is om deze voorlichters te ondersteunen om doelgericht en methodisch met groepen Nederlandse hulpverleners en leerlingen hun zorgverlening aan migranten bespreekbaar te maken en te verbeteren.

De map behandelt de wijze van informatie verstrekking en ook (hfdst.4) de gevolgen die deze informatie heeft voor houding en gedrag van de hulpverlener zelf (aanpassing, vooroordelen, discriminatie, onze houding t.o.v. racistische uitlatingen). Hoofdstuk 3 geeft programma's gericht op communicatieve vaardigheden bijv. non-verbale communicatie, creatief praten, een thema-gericht gesprek voeren dank zij enkele Turkse of Marokkaanse woorden.

Een drie-tal uitgewerkte informatie-programma's (hfdst.2) behandelen thema's als migratie, gezin en islam. Men vergist zich echter als men denkt hierin inhoudelijk materiaal te vinden om deze thema's zelf aan te kunnen snijden zonder deskundige begeleiding. Dat is ook niet de bedoeling van het boek. Wat het islam-programma betreft dat gebaseerd is op de film "Islam zonder twijfel", kan men met de Werkgroep Voorlichters twijfelen aan de bruikbaarheid van deze film. Ook de verwijzing naar Islam-literatuur is nogal zwak(5.1). Bij de landelijke en regionale adressen (p. 87-94) ontbreken de drie voorlichtingbureau's van de R.K.Kerk, de Gereformeerde Kerken en de Nederlands Hervormde Kerk. Ook hun publicaties zoekt men tevergeefs in dit overigens zeer praktische werkboek. De specifieke programma's voor de kraamverzorgster (hfdst.6) bevatten echter ook onderwerpen die niet per se aan het kraambed zijn gebonden en ook

voor "leken" aantrekkelijk kunnen zijn zoals romans (6.3) en buitenlandse gerechten (6.7). Kortom een praktisch, hanteerbaar werkboek, waarin de humor niet ontbreekt en dat leert nadenken over de relatie migranten - Nederlanders.

P.Reesink.

KORTE BERICHTEN,

1. De Vereniging tot bestudering van het recht van de islam en het Midden Oosten (RIMO) organiseert op vrijdag 18 mei a.s. haar tweede symposium te Leiden (Tel.: 071 - 148333 tst. 7070).
De volgende onderwerpen zullen ter sprake komen: het erfrecht(Prof.Brugman), het huwelijksrecht in Turkije (M.Küsmesz), de confrontatie van het islamitisch en het Nederlands recht (Mr.J.J.Bolten) en de status van de imam in de Nederlandse sociale verzekeringswet en het arbeidsrecht (Mr.F.v.Bakelen).
2. VUSA-cursus: Islam en Kerk in het Midden Oosten.
Op 1,8 en 15 mei in Hengelo, en op 25 september, 2 en 9 oktober in Rotterdam spreekt prof.A.Wessels over de herleving van de islam, de christelijke kerken in het Midden Oosten en de Libanon. Inlichtingen: 020 - 5482674
3. "NU OOK IN NEDERLAND"
"Nu ook in Nederland" is het thema van een aantal uitzendingen op radio (8 mei, 6 juni, 4 juli, 8 augustus, 5 september) en televisie (6 mei, 3 juni, 1 juli, 5 augustus, 2 september) alsmede artikelen in het maandblad "De Humanist". Hierin wil het Humanistisch Verbond, in samenwerking met het Nederlands Centrum Buitenlanders, elementen belichten van de immigratiekulturen in Nederland die op de traditionele Nederlandse cultuur inwerken en een verrijking daarvan kunnen betekenen (muziek, eten, dans, familie, buurtleven).
4. Het officiële verslag van de consultatie van St.Pölten, dat de KEK zelf zal publiceren, komt uit in het Frans, het Duits en het Engels.
Exemplaren zijn (na juni) te bestellen bij Ds.J.Slomp, Postbus 203, 3830 AE Leusden.

TURKSE HUMOR.

Uit schaamte had hij zich in de kast verborgen.

Op zekere dag hoorde Nasreddin Hodja de sluipende voetstappen van een indringer. Hij vermoedde dat het een dief was. Uit schrik of misschien om de inbreker een lesje te lezen, verborg hij zich in de kast. Onze onbekende gast vond niets interessants om mee te nemen. Opeens zag hij de kast. "Hier kan ik mijn slag slaan". Nauwelijks had hij deze geopend of hij deinsde achteruit.

"Hodja - riep hij uit - wat doe jij daar ?" Nasreddin Hodja zuchtte diep en zei: "Aangezien ik wist dat je met lege handen zou vertrekken, schaamde ik me dood. Daarom heb ik me in de kast verborgen".

EEN BUNDELING VAN DE EERSTE 55 NUMMERS VAN BEGRIP:

Onder de naam "HET BESTE UIT BEGRIP" verscheen een bloemlezing van de eerste 55 nummers van BEGRIP, als bijdrage tot een betere verstandhouding tussen christenen en moslims. Het geheel beoogt vooral achtergrondinformatie over de islamitische leef- en denkwereld voor belangstellenden uit het onderwijs, de gezondheidszorg, de kinderbescherming enz. Prijs f. 15,50 incl. porto.

Te bestellen: Giro 4300211 t.n.v. Cura Migratorum - Begrip

Luybenstraat 17, 5211 BR 's Hertogenbosch. Tel.: 073-145159

REDACTIE VAN BEGRIP:

P.Reesink : relatieopbouw moslims-christenen, in dienst van Cura Migratorum. Eindredacteur. Luybenstraat 17; 5211 BR, Den Bosch. 073-145159.

Drs.J.Slomp : predikant in algemene dienst van de gereformeerde kerken in Nederland om voorlichting te geven over de ontmoeting met moslims in onze samenleving. Dienstencentrum; P.B. 203, 3830 AE Leusden.

Mw.G.Speelman: functionaris voor de relaties christenen - moslims, vanuit de Ned.Hervormde Kerk. "Kerk en Wereld", Postbus 19, 3970 AA, Driebergen, Tel.: 03438 - 12241.

J.Th.Rijk : Secretaris van het R.K.Vreemdelingenpastoraat. Luybenstraat 17. 5211 BR. 's Hertogenbosch.

P.Backx : Pastor, Effenseweg 1; 4838 BA Breda. Tel.: 076 - 132825.

Buitenlandse Correspondente: Gerda Versteegden-Rouached, Comité Culturel. Mahdia, Tunesië.

Abonnementen en administratie: Br.A. de Laat, Luybenstraat 17, 's Hertogenbosch.